

21.2.2023

Dnro TAS/89/2023

Minna Virta
Mustamäen koulu, Salon kaupunki
minna.virta@salo.fi

Viite: Yhteydenottonne 15.2.2023

Opetuksen järjestäjän ja koulun velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää

1. Kannanottopyyntö

Tasa-arvovaltuutetulta on pyydetty kannanottoa Salossa toimivan Mustamäen koulun mahdollisuuteen kieltää syrjiväksi koettu oppilastyö. Tasa-arvovaltuutetulta on pyydetty kannanottoa erityisesti virkkeisiin ”sukupuolia on vain kaksi” ja/tai ”sukupuolia on kaksi.”

2. Sovellettavat tasa-arvolain säännökset

2.1 Tasa-arvolain tarkoitus

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) eli tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. (Tasa-arvolaki 1 §)

2.2 Tasa-arvolain yleinen syrjinnän kieltö

Tasa-arvolaki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän sukupuolen perusteella. Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan muun muassa naisten ja miesten asettamista eri asemaan sukupuolen perusteella. Eri asemaan asettamisella puolestaan tarkoitetaan lähinnä erilaisten etujen tai oikeuksien myöntämistä taikka tiettyjen velvollisuuksien, rajoitusten tai rasitteiden asettamista selkeästi vain miehille tai naisille. Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan myös eri asemaan asettamista sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella.

Välillisellä syrjinnällä puolestaan tarkoitetaan muun muassa eri asemaan asettamista sukupuoleen nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolensa perusteella. (Tasa-arvolaki 7 §)

Edellä mainittu tasa-arvolain yleinen syrjinnän kieltö on tarkoitettu erikseen säädettyin poikkeuksin koskemaan kaikkia yhteiskuntaelämän aloja ja kaikkia tilanteita, joissa sukupuoleen perustuvaa eriarvoisuutta voi esiintyä. Ollakseen syrjivää, menettelyltä ei edellytetä, että se olisi tehty syrjivässä tarkoituksessa. Olennaista sen sijaan ovat menettelyn tosiasialliset seuraukset.

Seksuaalinen häirintä sekä häirintä sukupuolen perusteella on yksi syrjinnän muoto. Tasa-arvolain yleisen syrjinnän kiellon säännös sisältää seksuaalisen häirinnän sekä sukupuoleen perustuvan häirinnän määritelmän.

Esimerkiksi sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. (Tasa-arvolaki 7 § 6-8 momentti)

2.3 Oppilaitoksia koskeva erityinen syrjinnän kieltö

Tasa-arvolaki kieltää erikseen sukupuoleen perustuvan syrjinnän oppilaitoksissa. Oppilaitoksen menettelyä on pidettävä tasa-arvolaissa kiellettynä syrjintänä, jos henkilö asetetaan opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä, opintusuoritusten arvioinnissa tai oppilaitoksen muussa varsinaisessa toiminnassa sukupuolen perusteella muita epäedullisempaan asemaan, taikka muutoin kohdellaan tasa-arvolain yleisen syrjinnän kiellon vastaisesti. (Tasa-arvolaki 8 b §)

2.4 Opetuksen järjestäjän velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen,

sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista. (Tasa-arvolaki 5 §)

2.5 Oppilaitoksen velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa

Opetuksen ja koulutuksen järjestäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että sen hallinnoimissa oppilaitoksissa laaditaan vuosittain oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa.

Oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi sekä arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista. Erityistä huomiota tulee kiinnittää muun muassa opetuksen järjestämiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. (Tasa-arvolaki 5 a §)

2.6 Sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisy

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisy tulee ottaa huomioon oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävää tasa-arvosuunnitelmaa valmisteltaessa ja tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä päätettäessä. (Tasa-arvolaki 6 c §)

2.7 Tasa-arvovaltuutetun toimivalta

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa tasa-arvolain sukupuolisyryjinnän kiellon ja edistämisvelvoitteiden noudattamista. Havaitessaan, että tasa-arvolaissa säädettyjä velvoitteita ei noudateta tai että lain säännöksiä muutoin rikotaan, tasa-arvovaltuutetun on ohjein ja neuvoin pyrittävä siihen, että lainvastaista menettelyä ei jatketa tai uusita. (Tasa-arvolaki 16 § ja 19 § 2 mom.)

Lausunnoissaan tasa-arvovaltuutettu ottaa kantaa ensisijaisesti tasa-arvolain tulkintaa koskeviin oikeudellisiin kysymyksiin. Tasa-arvovaltuutetun kannanotot ovat suosituksen luontoisia, eivätkä ne sido tuomioistuinta tai muita viranomaisia.

Tasa-arvovaltuutetun toimivalta rajoittuu tasa-arvolain säännösten noudattamisen valvontaan. Tasa-arvovaltuutettu ei voi ottaa kantaa muun lainsäädännön, kuten esimerkiksi perusopetuslain (628/1998) tai oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013), noudattamiseen taikka muunlaisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

3. Tapauksen arviointia

3.1 Koululla ja opetuksen järjestäjällä on velvollisuus puuttua häirintään ja syrjivään käytökseen

Tasa-arvolain mukaan opetuksen järjestäjällä on velvollisuus ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Myös oppilaitoksen tulee ottaa tämä huomioon tasa-arvosuunnitelmaa laadittaessa ja sukupuolten tasa-arvoa edistävistä toimenpiteistä päätettäessä.

Oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävään tasa-arvosuunnitelmaan voidaan kirjata esimerkiksi hyviä käytäntöjä sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta johtuvan kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisemiseksi. Tasa-arvolain esitöiden mukaan tasa-arvosuunnitelmaan olisi hyödyllistä sisällyttää myös kannanotto siitä, että oppilaitos on sitoutunut sukupuolivähemmistöön kuuluvien häirinnän ja muun syrjinnän torjuntaan.¹ Myös perusopetuslain 29 §:n mukaan jokaiselle perusopetukseen osallistuvalla, mukaan lukien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvalla oppilaalla, on turvattava turvallinen oppimisympäristö. On siis huolehdittava siitä, ettei yksikään oppilas joudu esimerkiksi kiusaamisen kohteeksi koulussa tai koulun muussa toiminnassa.²

Saadessaan tiedon häirinnästä taikka syrjivästä tai turvallista oppimisympäristöä vaarantavasta toiminnasta, opetuksen järjestäjän ja koulun on ryhdyttävä toimenpiteisiin häirinnän, syrjinnän tai turvallista oppimisympäristöä vaarantavan toiminnan ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Mikäli oppilaitos tai opetuksen järjestäjä ei ryhtyisi käytettävissä oleviin toimiin estääkseen häirinnän tai syrjinnän jatkumisen, olisi tämä tasa-arvolain 8 b §:ssä kiellettyä syrjintää.³

3.2 Sukupuolten moninaisuudesta

Kuten tasa-arvovaltuutettu toteaa eduskunnalle vuonna 2022 luovuttamassaan kertomuksessa, sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole pelkistettävissä vain kahteen, toisistaan selvästi erotettavaan sukupuoleen.⁴

Sukupuoli-identiteetti on henkilön kokemus omasta sukupuolestaan. Kuten tasa-arvolain esitöissä todetaan, henkilö voi kokea olevansa esimerkiksi sukupuoleton tai osittain nainen ja osittain mies. Tällaista sukupuolten välillä olemista tai

¹ HE 19/2014 vp, s. 119.

² HE 86/1997 vp, s. 64.

³ HE 195/2004 vp, s. 32.

⁴ Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022. K 1/2022 vp, s.75.

sukupuolten kahtiajaosta poikkeavaa sukupuoli-identiteettiä kuvataan toisinaan ilmaisulla transgender tai muunsukupuolinen. Sukupuolen ilmaisu puolestaan on sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla.⁵

Kuten Opetushallituksen vuonna 2015 perusopetukseen suunnatussa tasa-arvo-oppaassa todetaan, perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissakin käytetty käsite ”sukupuolen moninaisuus” pitää sisällään kaikki sukupuolet ja sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmenemisen muodot. Sukupuolten moninaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen auttaa laajentamaan käsitystämme siitä, millaisia voimme ja saamme olla ihmisinä, tyttöinä ja poikina, naisina ja miehinä tai muunsukupuolisina. Kuten kyseisessä oppaassa lisäksi todetaan, kokemus omasta sukupuolesta ei aina mahdu kaksinaapaiseen sukupuolijärjestelmään.⁶

4. Tasa-arvoaltuutetun kannanotto

Mustamäen koulu on selkeästi ilmoittanut, että kyseinen yhteydenotossa mainittu oppilastyö sisältää asioita, joita koulu ei perusopetuslain, yhdenvertaisuuslain tai koulun oman tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan hyväksy. Mustamäen koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa esimerkiksi todetaan, että ”kiellettyä on paitsi syrjintä vakaumuksen perusteella myös oman syrjivän käytöksen perusteleminen vakaumuksella.”

Koululla on mahdollisuus vedota myös tasa-arvolakiin.

Yhteydenotossa kuvailtu oppilastyö sisältää viestin, joka on suunnattu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia vastaan.

Sekä Salon kaupungilla perusopetuksen järjestäjänä että Mustamäen koululla on tasa-arvolakiin perustuva velvollisuus huolehtia sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellon noudattamisesta. Mustamäen koululla kuten myös Salon kaupungilla on näin ollen paitsi oikeus myös velvollisuus puuttua tilanteeseen ja toimintaan, joka syrjii tai loukkaa sukupuolivähemmistöön kuuluvia oppilaita. Lisäksi koululla ja kunnalla on velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

⁵ HE 19/2014 vp, s. 109.

⁶ *Tasa-arvotyö on taitolaji: Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa.* Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat 2015:5.

Edellä mainituilla perusteilla tasa-arvovaltuutettu toteaa, että Mustamäen koululla on ollut tasa-arvolain nojalla paitsi oikeus myös velvollisuus kieltää oppilastyö, joka sisältää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä syrjivän ja loukkaavan viestin.

Tasa-arvovaltuutettu

Pirkko Janas

Ylitarkastaja

Miko Lempinen

Tiedoksi Salon kaupunki, sivistystoimi, perusopetus
Opetushallitus
Yhdenvertaisuusvaltuutettu